

MAGYARORSZÁG A LUXEMBURG-HÁZ ALATT

ZSIGMOND URALKODÁSA (1387–1437)

Zsigmond IV. (Luxemburgi) Károly másodszülött fia volt, akinek a hatalmas Luxemburg-örökségből csupán a **brandenburgi örgrófság** jutott, de származása, tehetsége és nem utolsósorban szerencséje révén Európa legnagyobb tekintélyű uralkodója lett. A magyar történelemben betöltött szerepe a történészek között évtizedekig vita tárgya volt; korábban elsősorban negatív vonásait emelték ki, de a modern történetírás felismerte, hogy személyében egy koncepciózus, széles látókörű, Magyarországon **pozitív szerepet** játszó király került az ország trónjára.

A magyar trón megszerzése

Luxemburgi Zsigmond

Zsigmond hatalomhoz vezető útja meglehetősen rögsnek bizonyult. A Prágában nevelkedett, klasszikus műveltséget szerző, sok nyelvet beszélő, jó megjelenésű, Nagy Sándorért rajongó ifjú 1385-ben, 17 évesen érkezett Magyarországra, hogy feleségül vegye Nagy Lajos lányát, **Máriát**. Ekkor még nemigen sejtette, hogy valóságos darázsfészekbe csöppent. Nagy Lajos utódlásának kérdésében ugyanis a magyar „közvélemény” teljes mértékben megosztott volt. **Erzsébet**, az anyakirályné Orléans hercegét, a francia király öccsét látta volna szívesen a trónon, s ebben támogatta őt **Garai Miklós** nádor is. A **Lackfiak** és a **Szécsiek** befolyásos családjai Zsigmondot segítették, a délvidéki **Horvátiak** pedig **Durazzói (Kis) Károlyt**, az **Anjou-ház** utolsó tagját próbálták trónra emelni. A szerencse Károlynak kedvezett; 1385 végén Budára érkezett, s Zsigmond elmenekülése után megkoronáztatta magát. Sikerét azonban nem sokáig élvezhette, mert alig negyven napi uralkodás után Garai és a két királyné hívei meggyilkolták. A merénylet hírére a Délvidék fellázadt, s a Horvátiak Károly fiát, **Nápolyi Lászlót** ismerték el uruknak. Erzsébet és Mária rosszul mérte fel a helyzetet, és személyesen próbálták a Délvidéket lecsillapítani,

ám 1387-ben elfogták őket; a velük lévő Garait megölték, az anyakirálynét pedig Horváti János parancsára megfojtották. Az uralkodó nélkül maradt ország főurai, a bárók a Lackfiak vezetésével szövetséget, ún. **ligát** kötöttek, mely kezébe vette az irányítást, s 1387-ben Zsigmondot királlyá koronáztatta.

Zsigmond a bárók akaratából lett király, s ennek óriási ára volt: Lackfi Istvánt nádorrá kellett választatnia, a többieket pedig jelentős birtokokkal megjutalmaznia. A nagy adományozási lázban a királyi birtokállomány fele elfogyott, a Károly Róbert óta megszokott jövedelmek véstesen megcsappantak, az ország birtokstruktúrája átalakult, s a király a bárók „foglya” lett.

A hatalom konszolidációja és az első török háború kudarca

Uralkodásának első éveiben a király erejét a lázadó bárók és a török elleni küzdelem kötötte le. Ifjabb Garai Miklós vezetésével sereget küldött a Délvidékre. Garai „rendet csinált”: a Horváti párt vezéralakjait elfogta és kivégeztette – köztük a mondai hőssé változott Hédervári Kontot –, de a többieknek a király megkegyelmezett. Ezt a szokását – igen bölcsen – a későbbiekben is megtartotta.

A rendteremtés éppen idejében történt, mert a nyolcvanas évek végén félelmetes ellenség jelent meg a déli határoknál: a török. I. Murád szultán 1389-ben Rigómezőn megsemmisítette Lázár szerb fejedelem hadát, majd a csatában elesett szultán fia, **Bajazid** Lázár fiát, Istvánt hűbéresévé tette. Az új szultán megszállta a maradék bolgár államot, ezután hűségsküire kötelezte Havasalföld vajdáját. Magyarország határainál törökkel szövetséges, ellenséges államok láncolata jött létre, melyeken keresztül a portyázó török lovasság akadálytalanul törhetett a Szerémségre, Bácskára vagy éppen Erdélyre. A magyar bárók, félreértve a megváltozott hatalmi helyzetet, támadó hadjáratot követeltek. Úgy vélték, hogy az ország – mint Nagy Lajos korában – most is nagyhatalomként rendezheti a balkáni problémákat. A tervvel a Szent László példáján fellelkesült király is egyetértett. Számításukban később keserűen kellett csalatkozniuk.

1396-ra Zsigmond törökellenes **keresztes hadjáratot** hirdetett, melyre seregestül érkeztek a nyugati lovagok, elsősorban a százéves háború szünetében „munka nélkül maradt” franciák. A fényes készülődést tragikus esemény árnyékolta be: 1395 májusában vadászbalesetben meghalt a gyermeket váró Mária királyné.

A 10-12 ezer főnyi lovagi had 1396 nyarán vette útját dél felé. „Kegyetlen dühvel, nagy fosztogatással és borzalmas hadizajjal” vonult át Szerbián és Bulgárián, majd táborot vert **Nikápoly** falai alatt. Thuróczy szerint a király biztos sikerre számított, s így kérkedett: „Kell-e félnünk embertől? Hiszen ha a mérhetetlen égbolt ránk szakadna, lándzsáinkkal még azt is föltarta-

Mária királyné

nánk, és nem esne bajunk.” Az ütközetre szeptember 28-án került sor. A támadást a lovukról leszállt franciák kezdték, ám rohamuk megtört a janicsárok védőfalán. A lovagsereghez visszatérő gazdátlan lovak láttán azonban a had felbomlott, mert azt hitték, hogy a frankok mind odavesztek. „...nagy tolongás közepette otthagyták a tábornokot, és benne az ostromgépeket; a mezőn mindenfelé szétszélednek, az ellenség kíméletlenül a nyomukban van, és futásra kényszeríti őket.” – fejezi be elbeszélését a krónikás. Zsigmondnak – aki nem igazán tett bizonyosságot lászlói bátorságról – egy gyors hajón sikerült elmenekülnie. A közvélemény tragikus kudarcként élte meg a vereséget, s a nagyhatalmi politika csődjét. Zsigmond azonban okult tapasztalataiból, belátta, hogy a „lovagkirályság” nem neki való, ezért nagyszabású politikai változtatásokra szánta el magát.

Birodalomépítés új koncepcióval

Nikápoly elsődleges tanulsága az volt, hogy a törökkel kapcsolatos politikát meg kell változtatni. Az országnak védelemre kell berendezkednie, méghozzá úgy, hogy ennek megteremtik az anyagi feltételeit. Ehhez azonban elengedhetetlen a **stabil királyi hatalom** s a **nemzetközi tekintély**. Éppen ezért Zsigmond uralmát a következő években az a kettősség jellemzi, hogy egyszerre igyekezett megteremteni magyarországi hatalmi bázisát és európai hatalmi pozíciókat szerezni. A két eltérő feladat miatt Zsigmond gyakran tartózkodott az országon kívül.

A király felismerte, hogy hatalma csak akkor erősödhet meg, ha függetleníteni tudja magát báróitól. Ehhez pedig az kell, hogy feltétlen híveivel töltse be az állam főhivatalait. Megbízható emberei közül többen „idegenek” voltak, mint például a lengyel **Stibor**, az erdélyi vajda, vagy **Filippo Scolari**, a temesi ispán, aki olasz kereskedőből lett **Ozori Pipo** néven a király tehetséges hadvezére, és a Zsigmond fő tanácsadójának számító stájer **Cillei Hermann**. Természetesen a magyarok előtt is nyitva állt az emelkedés útja; a király jó emberismerettel válogatta szolgálóit. Ekkor alapozták meg családjuk hatalmát a **Báthoryak**, a **Rozgonyiak** és a délvidék tehetséges főkapitányai, a **Tallóciak**. Zsigmond a régiékről sem feledkezett meg: **Garai Miklósnak** nádorságot adott. A király kiváló taktikusi voltát mutatja, hogy egy-egy tisztségre gyakorta azonos család két tagját nevezte ki, így „főhivatali nemzedékeket hozott létre”.

Természetesen az őt valamikor hatalomhoz segítők ezt nem nézték jó szemmel, s a Bebekek és a Kanizsaiak vezetésével, maguk mellé gyűjtve az idegenekkel elégedetleneket, Zsigmond-ellenes ligát szerveztek. **1401**-ben sikerült is fogságba ejteniük az uralkodót, s a „**sacra corona regni**” – a Szent Korona nevében – átvenni a hatalmat, de a király hívei erélyesen felleptek ellenük. A hűség próbája volt ez, s az új bárók megállták. Garai, fiát és öccsét adván túsznak, kiszabadította Zsigmondot. A felkeléssel ezután gyorsan végeztek a király erői. Az alkalmat kihasználni akaró s az országra törő, hívei által már királlyá is koronázott Nápolyi Lászlót elűzték. Zsigmond **1403**-ra megerősödve került ki a küzdelemből, bár ennek a győzelemnek is ára volt: a királynak nőül kellett vennie Cillei Hermann lányát, **Borbálát**. A másik lányt, **Annát** Garai Miklós jegyezte el, így az uralkodó és főrangú hívei közt a politikai szövetség családi kapcsolattá bővült.

A király és bárói kapcsolatának szorossá válását jelzi a Zsigmond által **1408**-ban alapított „**örök szövetség**”, a (Szent György) **Sárkányrend**. A lovagrendnek Zsigmond, felesége Borbála és **22** báró lett tagja, de később Európa egyes előkelőségei

(pl. V. Henrik angol király) is soraiba léptek. A rend tagjai lényegében kezükben tartották az ország irányítását, így ha Zsigmondnak távoznia kellett, királyságát jó kezekben tudhatta.

A század elején került sor a király és az egyház viszonyának rendezésére. **1404-től** Zsigmond beleegyezésétől tette függővé a pápai bullák – az egyházi rendelkezések – kihirdetését. Ez volt a királyi „**tetszvényjog**”, a **placetum regium**. **1417-ben** az általa vezetett **konstanzi zsinaton** megszerezte a **főkegyúri jogot**, tehát azt a lehetőséget, hogy az egyházi méltóságokra ő állíthasson jelöltet. A klérus életébe való beavatkozást azzal tette teljessé, hogy az egyházi bevételek egy részét világi célra fordította.

A hatalom gazdasági alapja

Zsigmond örökös pénzhiányban szenvedett, pedig nagyralátó terveihez pénz kellett. A királyi birtokok eladományozásával azonban a legfontosabb forrás elzáródott. A háborúhoz, a török elleni védelemhez katona kellett, a katona azonban pénzbe került. Hogy a hadsereg létszámát állandó szinten tartsák, a király engedélyezte a földesúri magánbandériumokat, s azok szolgálatait igénybe is vette. **1397-ben** kötelezte a birtokosokat, hogy minden **20 jobbágytelek** után egy **lovassíjászt** állítsanak ki (telekkatonaság rendszere). A rendszeren való gyakori változtatások azonban azt jelzik, hogy nem működött kielégítően. A gazdaság fejlesztésében és az uralkodói jövedelmek növelésében jelentős szerepet szánt a **szabad királyi városoknak**, melyek képviselőit **1405-ben** még tanácskozássra is összehívta. Minden királyi városnak pallosjogot adományozott, s engedélyezte falak építését. Kereskedelmi kedvezményekkel segítette elő gazdagodásukat, s közülük a hét legfontosabbat – **Budát, Kassát, Bártfát, Eperjest, Pozsonyt, Nagyszombatot és Sopront** („**tárnoki városok**”) – a tárnok bírói hatásköre alá rendelte. Ezért cserébe számított a városok pénzbeli és politikai támogatására. Meg másra is: **1412-ben** a szepességi városokat egyszerűen zálogba csapta a lengyel királynál. Ezzel a módszerrel szorultában sűrűn élt, s megesett, hogy a polgárookra bízta, váltsák ki magukat, ha tudják. Hasonlóan gyakran folyamodott a pénzrontás eszközeihez is.

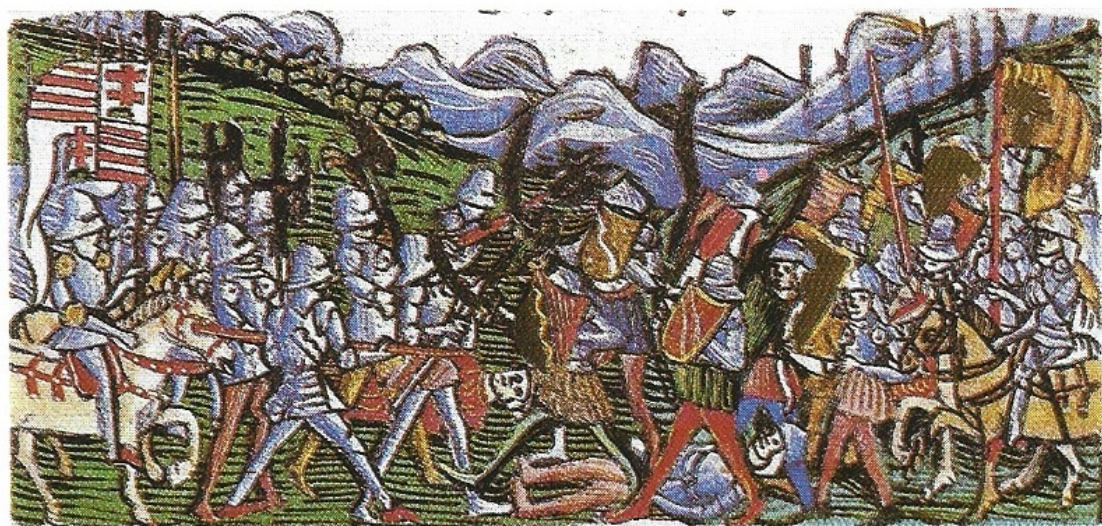
Természetesen Zsigmond tudta, hogy jövedelmeinek döntő része a jobbágyi adókból folyik be, ezért igyekezett a jobbágyi szolgáltatásokat és a jogokat egységessé tenni. **1397-ben** kimondta, hogy tartozásainak rendezése után a **jobbágyok** (a Dráván túliak kivételével) **szabadon költözhetnek**. Ezzel Magyarországon létrejött a jogilag egységes jobbágyság. Zsigmond uralma ennek ellenére nem volt mentes a parasztmozgalmaktól, sőt éppen alatta tört ki a 15. század legnagyobb parasztfelkelése Budai Nagy Antal vezetésével.

Zsigmond külpolitikája

A magyarországi állapotok rendezésével Zsigmond számára páratlan külpolitikai lehetőségek nyíltak meg. Az uralkodóra három fontos feladat várt: meg kellett oldania a pápaság belső viszályát, védelmi rendszer kiépítésére volt szükség a Balkánon és stabilizálnia kellett családjá hatalmát Európa középső részén.

Zsigmond tervei közt elsőként a **cseh trón megszerzése** szerepelt. Bátyja, a részeges Vencel nemigen volt méltó magas pozícióira – császár és cseh király egyaránt volt –, ezért a választófejedelmek Pfalzi Ruprechtet ültették a császári trónra (1400). Miután Zsigmond 1402-ben elfogatta, Vencel hatalma Csehországban is névlegessé vált. Ruprecht halála után Zsigmondnak hosszas diplomáciai manőverekkel sikerült elérnie, hogy **1411-ben** a fejedelmek a „**rómaiak királyává**” válasszák.

E minőségében hívta össze a 15 század legnagyobb, 1414-től 1418-ig tartó egyetemes zsinatát és „összeurópai kongresszusát” Konstanzban. A zsinat elsődleges feladata az 1378 óta tartó szkizma, az egyházszakadás megszüntetése volt. Zsigmondnak sikerült elérnie, hogy az összegyűlt püspökök a három szemben álló pápát letegyék, s helyettük a feddhetetlen V. Mártont válasszák pápává. A másik fontos kérdésben, a huszitizmus ügyében azonban nem sikerült eredményt elérni. Zsigmond hajlott a Husszal való megegyezésre – hisz tisztában volt azzal, hogy az egyházi reform időszerű –, de az összegyűlt püspökök nyomására elítéltette a cseh reformátort. Ebben még az sem akadályozta meg, hogy ő írta alá Hus menlevelét.

Ütközet a huszitákkal

Zsigmond arra számított, hogy Vencel halála után rá száll a cseh trón, ám konstanzi lépésével maga ellen ingerelte a cseh rendeket. Így 1419-ben, bátyja halála után hiába vonult Csehországba, Prága nem nyitotta meg előtte kapuit. 17 esztendei súlyos huszita-háborúk következtek. A király négy nagy keresztes hadjáratot hirdetett az „eretnekek” ellen, de mindegyik kudarccal végződött. Sőt, 1428-ban a huszita „testvérek” még Magyarországra is betörték. A Felvidéken hosszú időre sikerült elsáncolniuk magukat, s csupán Mátyás király tudott végezni velük. Zsigmond 1431-ben Bázelen újabb zsinatot hívott össze, ahol a huszitáknak ismét lehetőségük nyílt tanaik kifejtésére, ám eredmény nélkül. Másrészt a király elfogadta a kelyhesek követeléseit, ezzel megosztotta Hus követőit. 1434-ben a kelyhesek döntő csapást mértek a táboritákra, így két esztendő múltán az uralkodó bevonulhatott az oly rég áhított Prágába. A huszita

háborúk végén érte el uralkodásának legnagyobb, bár szimbolikus értékű sikerét; 1431-ben Milánóban fejére helyezték a langobárd vaskoronát, majd 1433-ban Rómában a pápa **császárrá koronázta**.

Zsigmond balkáni politikája

A nikápolyi katasztrófa után Zsigmond keleti politikájának középpontjában Magyarország védelmének megszervezése állt. Uralmának kezdetén úgy vélte, hogy erre legmegfelelőbb egy ütközőállamokból álló gyűrűt létrehozni, hogy ezek fogják fel a török első csapását. A terv végrehajtásához kapóra jött a török birodalom átmeneti válsága. 1402-ben Ankara mellett Bajazid szultán megsemmisítő vereséget szenvedett a hódító Timur Lenk seregeitől. A szultán fogolyként Szamarkandban fejezte be életét. Timur halála után az oszmán állam magához tért, de még évekig képtelen volt nagyobb balkáni aktivitásra. Zsigmond ezt kihasználva szívós diplomáciai erőfeszítéssel és katonai fenyegetéssel hűbéresévé tette **Mircea havasalföldi** vajdát és **Lazarevics István szerb** fejedelmet. **Bosznia**val már jóval nehezebb dolga volt. A macsói és a szlavón bán sikertelen kísérletek után – Hervoja „vajda” sokáig ellenállt – csak 1425-re tudta a magyar fennhatóságot elismertetni. Addigra azonban a török már megszállta Bosznia értékes részeit.

Ugyanígy csekély sikert hoztak a **Velencével** több mint húsz esztendeig (1410–33) folyó háborúk **Dalmácia** birtoklásáért. Az elhúzódó küzdelmet a városállam jobban bírta zsoldosokkal és pénzzel, így Zsigmondnak le kellett mondania Dalmáciáról.

A király azonban nem érte be a balkáni területek egy részének birtoklásával. Követei folyamatosan járták Európa és Ázsia királyi udvarait törökellenes szövetségeseiket keresve. Diplomatai tárgyaltak Timur utódaival is egy lehetséges oszmánellenes front megnyitásáról. Törökellenes politikájának sikerült megnyernie a német lovagrendet is, s a nagymester nem zárkózott el attól, hogy lovagokat küldjön a délvidék védelmére. E lépésével ugyan kihívta maga ellen a lengyelek haragját, de a lovagrend katasztrófális grünwaldi veresége után Zsigmond nem habozott a lengyelek barátságát keresni.

Az 1410-es évek végére az ország külpolitikai helyzete jelentősen romlott. Felépült a török birodalom, s **I. Mehmed** szultán alatt újra kezdte Magyarország elleni támadásait. A jól-rosszul létrehozott védőgyűrű hamarosan összeomlott. Zsigmondnak át kellett értékelnie eddigi védelmi elképzeléseit. Politikai éleslátására vall, hogy ez sikerült neki. Felismerte, hogy az országnak **passzív védelemre** kell berendezkednie. Az uralkodó irányításával a huszas években megkezdődött a déli határok mentén a **végvári rendszer** kiépítése. Az építkezés hihetetlen összegeket emésztett fel, de eredménnyel járt: a várak a 16. század elejéig sikeresen óvták az ország területét. A végvárrendszer megteremtése után fokozott szerep hárult a délvidék nemeseire, akik bandériumaikkal a határok védelmét látták el. Kulcspozíciónak számított a nándorfehérvári főkapitányság, amit Zsigmond bizalmasai, a Tallóciak bírtak. Nándorfehérvár (Belgrád) szerepe különösen 1428 után nőtt meg, mert ekkor II. Murád szultán – vereséget mérve Zsigmond hadaira – elfoglalta az Al-Dunát ellenőrző Galambóc várát. A török ezzel a magyar határokhoz ért. A nagyobb török támadások a következő évtized végén indultak, de ezek elhárítása már Zsigmond utódaira maradt.